

АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

В статті розглянуто та схарактеризовано англійські запозичення в сучасній китайській та українській мовах. Виявлено спільні та відмінні тенденції. В українській мові розрізняють запозичення лексичне, словотвірне, морфологічне, семантичне, а також калькування. У китайській мові запозичення можна класифікувати на фонетичні, семантичні, фонетико-семантичні, вторинні запозичення, аббревіації. В китайську у українську мови запозичення прийшли з англійської мови в її американському варіанті. Кількість англомовних запозичень в китайській мові є значно меншою, ніж в українській мові. В китайській мові достатня кількість англомовних запозичень є опосередкованими або вторинними, а переважна кількість запозичень нових англіцизмів в українській мові є первинними. Китайська мова запозичує калькуванням, в той час як українська — лексично і фонетично.

Ключові слова: англомовні запозичення (англіцизми); лексичне, семантичне, фонетичне запозичення; первинні і вторинні запозичення; калькування (кальки).

В статье рассмотрены и охарактеризованы английские заимствования в современном китайском и украинском языках. Выявлены общие и отличительные тенденции. В украинском языке различают заимствования лексическое, словообразовательное, морфологическое, семантическое, а также калькирование. В китайском языке заимствования можно классифицировать на фонетические, семантические, фонетико-семантические, вторичные заимствования, аббревиации. В китайский и украинский языки заимствования пришли из английского языка в его американском варианте. Количество англоязычных заимствований в китайском языке значительно меньше, чем в украинском языке. В китайском языке достаточное количество англоязычных заимствований являются опосредованными или вторичными, а подавляющее количество заимствований новых англицизмов в украинском языке являются первичными. Китайский язык заимствует калькированием, в то время как украинский — лексически и фонетически.

Ключевые слова: англоязычные заимствования (англицизмы); лексическое, семантическое, фонетическое заимствования; первичные и вторичные заимствования; калькирование (кальки).

The article is devoted to the study of English borrowings in modern Chinese and Ukrainian. Common and specific characteristics are defined. In the Ukrainian language borrowings are distinguished as lexical, derivational, morphological, semantic and tracing. In the Chinese language borrowings can be classified into phonetic, semantic, phonetic and semantic, secondary borrowings, abbreviations. Into the Chinese and Ukrainian languages borrowings came from the English language in its American version. The number of English borrowings in Chinese is much lower than in the Ukrainian language. In the Chinese language a sufficient number of English borrowings is indirect or secondary, and the vast amount of new English borrowings in the Ukrainian language is primary or direct. Chinese borrows by tracing, while Ukrainian borrows linguistically and phonetically.

Key words: English borrowings (anglicisms); lexical, semantic, phonetic borrowings; primary and secondary borrowings; tracing).

Сучасне прискорення процесу “глобалізації”, тобто планетарного поширення капіталістичних ринкових відносин, спричинило загострення проблем у сфері міжкультурних взаємин народів, збудило новий інтерес до питань інтеграції національних культур. В цьому контексті важливою є тенденція до зміщення відносин від “Захід” vs “Схід” на користь “Захід” + “Схід”.

Кінець ХХ — початок ХХІ ст. став часом неймовірного розширення політичних, економічних та культурних зв’язків України і Китаю між собою та з іноземними (у першу чергу — з англомовними) країнами. Це спричинило посилення надходження в українську та китайську мови чужомовної лексики. Особливо зросла кількість запозичених англіцизмів для найменування нових явищ, наявних в англомовній світовій практиці і які з’явилися у мовах у зв’язку з політичними та економічними реформами.

Англійська мова стала справді світовою мовою. Нею володіє близько півтора мільярда осіб. Вісімдесят відсотків наукових досліджень у світі вперше публікується англійською. Нею друкується близько п’ятдесяти відсотків з 10 000 щоденних газет. Англійська мова є рідною для 12 націй, які налічують 350 мільйонів осіб (Велика Британія, США, Канада, Австралія, Гренада, Барбадос, Гвіана, Ямайка, Багами, Тринідад та інші). Її словниковий запас налічує півміль-

йона слів. Англійська мова має міцні зв'язки з іншими мовами індо-європейської сім'ї, якими розмовляє третина людства.

Складні процеси в сучасній українській та китайській мовах, пов'язані з інтенсивним припливом запозичень переважно з англійської мови, закономірно отримують неоднозначні оцінки українців та китайців: з одного боку, дослідники відзначають певне збагачення мов за допомогою асимільованих іншомовних запозичень, з іншого — перевантаження й засмічення рідної мови чужими лексемами.

Актуальність дослідження. Активна взаємодія, яка спостерігається наразі у суспільно-політичній, економічній, управлінській, торговельній тощо сферах між Україною і Китаєм, вимагає серйозної роботи із вивчення китайської мови. Існує спокуса для китаїстів переносити свої знання розповсюджених англіцизмів в китайську мову, що, в свою чергу, може викликати плутанину і очевидну помилковість вживання запозичених лексем. Якщо проблема запозичень, зокрема англійських, в китайській та українській мовах висвітлена досить детально, то проблема спільних і відмінних характеристик англіцизмів у згадуваних мовах уявляється недослідженим аспектом.

Мета дослідження. Схарактеризувати англійські запозичення в сучасній китайській та українській мовах, просліджуючи спільні та відмінні тенденції.

Постановка проблеми. Великий внесок у дослідження проблеми мовних контактів зробили такі відомі вчені, як Л. Блумфілд, У. Вайнрайх, Ю. Дешерієв, Ю. Жлуктенко, Г. Пауль, С. Семчинський, Е. Хауген та інші. У їх працях розроблено основний термінологічний апарат теорії мовних контактів, запропоновано шляхи вивчення цієї проблеми, сформульовано основні напрями дослідження міжмовної взаємодії.

Вивченню проблем іншомовних запозичень присвятили чимало праць вітчизняні та іноземні дослідники (Б. Ажнюк, О. Ахманова, В. Виноградов, Ю. Жлуктенко, О. Муромцева, О. Пономарів, І. Огієнко, В. Самійленко, С. Семчинський, Д. Шмельов, L. Bloomfield, E. Haugen, A. Martinet, U. Weinreich та інші).

В останнє десятиріччя вивчення запозичень англіцизмів в українському мовленні активізувалося (Ю. Безрукава, О. Бершов, О. Махнова, А. Наумовець, С. Федорець тощо). Найчастіше воно стосується термінологічної лексики. Дослідження із запозичень в сучасній

китайській мові, в тому числі і англіцизмів, представлені в працях Д. Алемасова, В. Горелова, В. Іванова, Ши Ювея, Янь Веньвєня.

Різні джерела визначають запозичення чи то як перехід слів з однієї мови в іншу внаслідок взаємодії цих мов [1], чи то як засвоєння слів однієї мови іншою [2].

Запозичення іншомовної лексики відбувається трьома способами: звуковим запозиченням, графічним запозиченням та калькуванням. У випадку звукового запозичення запозиченою є звукова оболонка слова, його зовнішня складова, у разі калькування — його словотвірна структура, тобто ознака поняття, закладена в основу його назви. Графічні запозичення здатні зберігати яз зовнішні так і внутрішні складові іноземного слова [2].

Таким чином, до англломовних запозичень можна віднести всі лексичні одиниці, поява яких в одній мові пов'язана з копіюванням зовнішньої або внутрішньої структури слів-прототипів з англійської мови [3].

Запозичення як складова частина лексики перебувають у процесі зміни й розвитку, можуть змінювати свою форму. Запозичуватися можуть не тільки слова, але й елементи іноземних слів.

Узагальнюючи, зазначимо, що в українській мові розрізняють запозичення лексичне, словотвірне, морфологічне, семантичне, а також калькування. Входячи в українську мову, лексика іншомовного походження засвоюється графічно, фонетично, граматично. У свою чергу, у китайській мові запозичення можна класифікувати на фонетичні, семантичні, фонетико-семантичні, вторинні запозичення, аббревіації [4].

Хоча кількість іноземних запозичень у китайській мові з кожним днем зростає, однак вона не така велика, як в українській та іншій мовах. Співвідношення запозичених та корінних слів у цих мовах неоднакове. В українській мові запозичення становлять приблизно 10 % її словникового складу [5], китайський учений Ши Ювей наводить таку статистику за кількістю іншомовних слів у китайській мові в ХХ столітті: 1978 рік — 1,3 %; 1987 — 0,6 %; 1989 — 1,11 %; 1994 — 0,85 % [13]. Цей мовний факт пояснюється двома головними причинами: по-перше, більш ніж трьохтисячолітньою історією феодального ладу в Китаї, внаслідок цього — відносна закритість Китаю; по-друге, лінгвістичними причинами, такими як ієрогліфічна писемність [6].

В своїй роботі Янь Веньвень станом на 2000 рік відмічає зростання питомої кількості запозичень в китайській мові та виділяє чотири групи іншомовної лексики: запозичення в галузі науки і техніки; запозичення в області політики і економіки; запозичення в галузі культури та спорту; запозичення в повсякденному житті [7].

Основну масу англомовних запозичень становлять запозичення в науково-технічній сфері, що пов'язано з її інтенсивним розвитком, і запозичення в повсякденному житті. Запозичення в галузі науки і техніки — передусім терміни. За останні десятиліття в китайській мові з'явилося велике число технічних термінів, наприклад: 键盘 *jiānpán* — клавіатура (кнопка, клавіша + тарілка, блюдо, піднос, від англ. keyboard, де key — клавіша; board — дошка, стіл, харчування) і т. п.

Якщо не брати до уваги фахову термінологічну лексику, то у популярному вжитку в українській мові англіцизми зустрічаються у найрізноманітніших тематичних групах: економіка, банківська справа, фінанси, кіно, телебачення, музика, розваги, комп'ютерна техніка та технологія, спорт, побутова техніка, сервіс, політика, страви та напої, тварини, медицина, одяг, тканини, канцелярське приладдя, офісна техніка, назви осіб. Численні новітні англійські запозичення, які тематично співвідносяться з економікою, банківською справою і фінансами, зумовлені великими змінами в цих сферах життя і впровадженням ринкової економіки в Україні, а з нею і виникненням потреби в найменуванні нових явищ, які вже мають інтернаціональні (переважно на ґрунті англійської мови) назви (наприклад, компанія, аудит, лізинг, кріейтор тощо) [8].

Проводячи паралель із китайською мовою, в українській мові більшість новітніх запозичень з англійської мови також називають нові явища в різних сферах життя, тобто запозичення номінації відбувається паралельно із появою нового детоната, який ним позначається (екстрим, шейпінг, бодибілдинг, памперси, секонд-хенд, пейджер, шейкер, блендер, караоке, вінчестер, модем, факс, флеш-диск, спонсор, імідж-мейкер тощо). Запозичується назва лексеми (пейджер, блендер, файл) або нове значення наявної лексеми (кліпси, шунт), або з'являється омонім (скотч, вінчестер). Так, окрім вміщеного у попередніх словниках значення лексеми “вінчестер” (назва, за ім'ям винахідника О. Д. Вінчестера, магазинних, а пізніше авто-

матичних рушниць, що випускалися з середини ХІХ ст. американською фірмою стрілецької зброї [9], з'явилося омонімічне значення: вінчестер — герметизований носій магнітного запису інформації від назви м. Вінчестер в Англії [6].

Сфера культури й розваг (кіно, телебачення, відео тощо) теж піддалася великим змінам і запозичила багато явищ, предметів, понять з цих галузей, дуже розвинутих на Заході (переважно в США). Разом з явищами, предметами та поняттями запозичуються і їхні чужомовні назви (англіцизми) як такі, що переважно не мають еквівалентів в українській мові (наприклад, блокбастер, хіт-парад, трилер, серіал, ток-шоу, сиквел, римейк, хепі-енд, овертайм, кліп тощо) [8].

Як українська так і китайська періодика, радіо, телебачення подають велику кількість англіцизмів для дослідження. Цікавим є той факт, що більшість сучасних запозичень прийшли (і приходять) в китайську і українську мови, насамперед, з англійської мови в її американському варіанті [10]. Ці слова різноманітні за своєю семантикою і відносяться до політики, економіки, фінансів, комп'ютерної техніки, комерційної та багатьох інших сфер: 写字板 — Word Pad (де 写字 — писав ієрогліфи, 板 — дошка, плита), 因特 yintewang — Інтернет (фоновзапис англ. Inter + мережа), 迪斯科 disike — диско (від англ. Disco), 奔腾 benteng — Пентіум (від англ. Pentium), 酷 ku — крутий (від англ. cool), 比特 bite — біт (від англ. bit), 快餐 kuaican — фаст-фуд (від англ. fast-food: швидкий + їжа), 下载 xiazai — завантажити з Інтернету (від англ. download: 下 передає значення down — вниз, load та 载 співпадають у значенні “вантажити”) і багато ін. Так, до сучасної української мови потрапляє 80 відсотків англо-американських слів. Прикладом, коли англійська мова є мовою-джерелом запозичень, можуть бути такі найменування: андеграунд, грант, дилер, драйвер, інжиніринг, кеш, імідж-мейкер, трилер тощо [8].

Деякі з них були запозичені для найменування нових понять, тоді як запозичення інших слів говорить лише про гонитву за мовною модою. Серед сучасної китайської молоді вважається престижним прикрашати свою промову англійськими словами. Так, слово 拜拜 baibai (Від англ. Bye-bye, “до побачення”) в молодіжному сленгу витісняє одвічне 再见 zaijian.

Вчені відзначають, що в китайській мові достатнє число слів являють собою опосередковані або вторинні запозичення. Іншими

словами, такі іншомовні слова, які проникли в китайську мову не прямим шляхом, а через лексику інших мов. Більшість такого роду запозичень потрапили в китайську мову з англійської. Наприклад, під час запозичення слів 披萨 *bīza* “піца” (іт. *Pizza*) і 马得拉酒 *madela jiu* “мадера” (фр. *Madeira*) в італійську та французьку мови — це лише мови-оригінали, мовою джерелом цих слів є англійська.

На відміну від китайської мови, переважна кількість запозичення нових англіцизмів (80 %) у систему української мови відбувається безпосередньо із американської англійської мови. Це, наприклад, такі лексеми: флаер, шоу-бізнес, шоумен, джойстик, плеер, кікбоксінг, фітнес, бебі-бум, фастфуд, хотдог, секонд-хенд [8].

До того ж китайські лінгвісти звернули увагу і на те, що багато англіцизмів проникають в путунхуа (офіціальну мову КНР) не напряму, а через лексику інших китайських діалектів, зокрема через гуандунський [1]. Це явище являє собою процес вторинного запозичення усередині системи власне китайської мови. Різниця між китайськими діалектами вельми велика. Їх лексична і фонетична система більшою або меншою мірою відрізняється від путунхуа. Гуандунський діалект, поширений в однойменній провінції і в Гонконзі регулярно “транспортує” в загальнонаціональний варіант китайської мови “англіцизми”, наприклад, слова 巴士 *bashi* — автобус (від “Bus”), 的士 *dishi* — таксі (від *taxi*), 波士 *boshi* — бос, начальник (від *boss*), 贴士 *tieshi* чайові (від *tips*), 十多 *shiduo* — магазин (від *store*) проникли в путунхуа не безпосередньо, а через гуандунський діалект. Слід зауважити, що у порівнянні з лексичною системою путунхуа, в лексиці китайської мови в Гонконзі і на Тайвані набагато більше іншомовних запозичень [10].

У свою чергу в українській мові спостерігається така тенденція: англійська мова використовується іншим способом — як мова-посередниця. Серед запозичень можна виділити такі структурні типи: 1) слова латинського або грецького походження, запозичені спочатку в англійську, а потім з неї — в українську мову (асистанс, ірейта, триплікат); 2) слова, штучно створені в англійській мові з латинських або грецьких елементів (телепроект, парамедицина); 3) слова, створені в англійській мові на основі грецького або латинського елементів та англійської частини (суперхіт, суперстар, телебос); 4) слова інших мов, які спочатку були запозичені в англійську, а потім, через її посередництво, перейшли в українську мову (кетчуп, зомбі); 5) слова, створені в

англійській мові на основі англійського компонента та запозиченого з інших (не грецької та латинської) мов (айс-ревью, сафарі-парк) [8].

Говорячи про розподіл іншомовних слів у китайській мові в залежності від способу запозичення, слід зазначити, що великий відсоток від загального обсягу запозиченої лексики складають кальки 25,19 % [10], тоді як в українській мові їх число порівняно невелике. Це пояснюється, насамперед, тим, що китайська мова — складова мова з ієрогліфічною писемністю і складною фонетичною організацією. Кожен склад на письмі позначається ієрогліфом, за кожним з яких закріпили конкретне значення.

За останні десятиліття, наприклад, в китайській мові з'явилося велике число технічних термінів, наприклад: 显卡 *xìnkǎ* — відеокарта (від лат. *Video* + англ. *Card*: показувати, проявляти + карта), 蓝牙 *lányá* — блютуз (від англ. *Bluetooth*: блакитний, синій + зуб) і т. п. Чимало запозичень в українській мові також належить до тематичної групи “комп'ютерна техніка і технологія”. Це можна пояснити також запозиченнями реалій у позамовній сфері — у галузі комп'ютерної техніки, інформатики й інформаційних технологій, всесвітньої мережі Інтернет тощо. Це відбувається у зв'язку з відсутністю більшості відповідників в українській та китайській мовах (сервер, дискета, сайт, ноутбук, тонер, трафік, Інтернет, чип, онлайн, джойстик, хакер, провайдер, веб-сайт тощо). Але, як ми бачимо, китайська мова запозичує калькуванням, в той час як українська — лексично і фонетично. В китайській мові перевага віддається калькуванню тому, що внутрішня форма фонетичних запозичень незрозуміла носіям, вона викликає непотрібні асоціації, ускладнюючи їх сприйняття і розуміння, тому відсоток фонетичних запозичень в китайській мові невеликий — 14,8 % [7].

Таким чином, в українській і китайській мовах кінця ХХ — початку ХХІ ст. відбуваються закономірні лексико-семантичні процеси, у зв'язку з появою нових англомовних запозичень. В їх семантиці, порівняно зі значенням їх етимонів, здійснюються семантичні зрушення, які складають цілісну картину закономірностей та особливостей процесу формування семантики слів англомовного походження в сучасній українській та китайській мовах. Цей складний процес потребує подальшої уваги лінгвістів та передбачає глибокий аналіз зазначених вище мовних процесів. Адже запозичення в китайській мові,

незалежно від їх джерела і способу утворення, підпорядковуються закономірностям існування і розвитку словникового фонду китайської мови. У китайській мові з її ієрогліфічною системою процес запозичення іншомовної лексики та її адаптація, входження в систему мови проходить набагато важче, ніж в українській мові, що використовує алфавітний лист і є “відкритою” з технічної точки зору. В обох мовах для того, щоб міцно увійти в словниковий склад мови, деякі з англіцизмів змінюють свою зовнішню форму, деякі піддаються різним семантичним трансформаціям. Але, незалежно від того, яким чином проходить процес асиміляції, англійська лексика завжди уподібнюється мові-реципієнту, підчиняючись чинним всередині мови законам.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ — початку ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук / Л. М. Архипенко. — Харків, 2005. — 20 с.
2. Бойчук І. В. Адаптація французьких онімів в українських та російських мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. В. Бойчук. — Донецьк, 2001. — 20 с.
3. Спешнев Н. А. Фонетика китайского языка: Учеб. пособие / Н. А. Спешнев, ЛГУ. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1980. — 143 с.
4. Горелов В. И. Лексикология китайского языка. — М.: Просвещение, 1984. — 216 с.
5. Алемасов Д. Самозаимствования в китайском языке [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.daochinasite.com>
6. Козир Є. Проблеми унормування чужомовних запозичень // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. — К.: КНЕУ, 2001. — Вип. IV. — С. 245–247.
7. Янь Вэньвэнь. Иностранные заимствования в китайском языке: существующая обстановка и тенденции развития. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.no60school.com/research/sharelw>
8. Дьолог О. Загальна характеристика складу новітніх англіцизмів в українській мові [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=251>
9. Кислюк Л. П. Нові англійські запозичення і термінологія // Українська термінологія. — Львів, 1992. — С. 236–239.
10. Семенас А. Л. Особенности лексических заимствований в китайском языке // Вопросы языкознания. — 1997. — № 1. — С. 48–57.

Стаття надійшла до редакції 16.05.15